

V

N

K

Bulletin *Kunsthistorici*

Afscheid
Annette de Vries

P. 4

THEMAKATERN:
CRISIS ALS
KATALYSATOR

*'Niet alleen de kunstwerken
worden gemist.
We missen ook elkaar.'*

P. 12

Winnaar
Karel van Manderprijs:
Sandra Kisters

P. 15

Winnaar
Jan van Gelderprijs:
Joyce Zelen

P. 17

en meer...





Annette de Vries

Over de schaduw heen

De crisis als katalysator. Een actueler onderwerp had de VNK voor haar jaarlijkse Kunsthistorische Dag op 30 oktober jl. niet kunnen kiezen. Zo'n 150 kunsthistorici lieten zich die middag inspireren door gedachten en inzichten van uiteenlopende sprekers: Emilie Gordenker (Van Gogh Museum), Nanne Dekking (Artory, voorheen TEFAF), Hanneke Grootenboer (Radboud Universiteit), Susan Lammers (RCE) en Catrien Schreuder (Stedelijk Museum Schiedam). Rode draad in hun verhalen: de crisis leert ons dat niks in beton is gegoten, maar ook dat nieuwe wegen altijd mogelijk zijn. Natuurlijk, het is een zware tijd voor de culturele sector, de grootste werkgever van kunsthistorici. Tegelijkertijd dwingt de crisis ons om veranderingen te omarmen; ze stonden al enige tijd aan de poort te rammelen. En laten we eerlijk zijn, dat vinden wij niet altijd gemakkelijk. Ik draai inmiddels aardig wat jaartjes mee in het kunsthistorische veld, een wereld met haar eigen (ongeschreven) normen, waarden en gedragingen. We weten heel goed dat het belangrijk is om maatschappelijk relevant te zijn, maar is dit inmiddels onze tweede natuur geworden? Terwijl wij driftig zoeken naar wegen om relevanter en inclusiever te zijn, ontwikkelt de samenleving zich ook. Tegen de tijd dat we denken te weten hoe het zit, is de samenleving al weer verder. Relevant zijn betekent simpelweg hard werken. Soms hangt het verleden als een sleepanker achter ons aan. Van de kunsthistorische canon tot onze personalistische cultuur die niet als vanzelf stimuleert om nieuwe paden te betreden. Tijdens het 75-jarig jubileum van de VNK in 2014 presenteerden we het boek *Onder kunsthistorici*. Met een prachtig overzicht van de geschiedenis van de VNK door Annemieke Hoogenboom. Wat ooit begon als een gezellige club van 'brothers in arms' (aanvankelijk weinig 'sisters') groeide uit tot een serieuze en gemaakte beroepsvereniging die zich druk maakt om zowel wetenschapsbeoefening als belangenbehartiging voor het vak en haar beoefenaars. Zo staat het zo mooi beschreven in onze statuten die recentelijk – eindelijk – ANBI-proof zijn geworden! Bij de aanbidding van de publicatie in 2014 maakte ik

met een knipoog een psychologisch rapport van de kunsthistoricus. Een paar kreten daaruit: deskundig, toegewijd, gepassioneerd, individualistisch, soms introvert, geen hemelbestormer, zorgvuldig, perfectionistisch, personalistisch, intellectueel autonoom en natuurlijk creatief. Maar nog wel een beetje in een eigen *bubble*. Daarin wordt al enige tijd geprikt en dat prikken wordt steeds heftiger en komt van meer kanten. Inmiddels proberen we ook van binnenuit ons te bevrijden. Je hoeft geen groot visionair te zijn om te realiseren dat beide bewegingen elkaar kunnen versterken. Daarin ligt dus de opdracht: hoe kunnen we over onze eigen schaduw heen springen? Het is een krachtig beeld. Een schaduw valt achter je en volgt je op de voet. Het lijkt alsof het aan je vastkleeft. Het is een plek buiten het licht, maar kan ook beschutting bieden. Was het niet een schaduw die volgens de overlevering aan de wieg van de teken- en schilderkunst stond? De geliefde die de omtrekken van een vertrekkende minnaar vastlegt? Wie houdt er niet graag grip op het vertrouwde?

Kunstjournaliste Carolina A. Miranda van de *Los Angeles Times* schreef onlangs een interessante column over individualisme versus collectieve actie in de culturele sector. Haar referentiekader is de Verenigde Staten (waar we ons over blijven verbazen...), maar toch. Ze waarschuwt voor de giftige mythe van het individualisme: van de verheerlijking van de stoere cowboy tot de eenzame genius, kunstenaar of niet. En eerlijk is eerlijk: de kunstgeschiedenis is nog steeds in hoofdzaak het verhaal van enkele grootmeesters, *white & male*. Miranda signaleert een beweging richting meer waardering voor collectieve vormen van (kunst)creatie. Voor het bredere verhaal. Juist daar waar verschillende perspectieven bij elkaar komen, ontstaat er ruimte voor iets nieuws. Een goed voorbeeld hiervan is een frisse blik op de rol van de museale bezoekers. Johan Idema schreef er onlangs een mooi boek met de intrigerende titel *A spectator is an artist too* over. Hij verkent op basis van oorspronkelijk tienduizenden foto's op social media hoe mensen zich verhouden tot kunstwerken en daar (nieuwe) betekenis aan geven. Kunst gaat om meer dan het fysieke object; het gaat ook om de ervaring ervan. Feitelijk maakt de

kijker een kunstwerk compleet. Of maakt er een nieuw kunstwerk van. Natuurlijk zijn er in musea al heel veel stappen gezet om de interactie met het publiek te versterken, maar nog vaak overheerst het 'vertellen van het verhaal' over het 'beleven van het verhaal'. Met het meer divers worden van het museumpubliek, verandert ook de manier waarop bezoekers reageren. Misschien wordt de museale ervaring meer terloops, creatiever en oppervlakkiger. Dat vraagt dan om loslaten. In de afgelopen zes jaar heb ik de VNK geleidelijk zien veranderen. Er staat een eigentijdse en professionele club met 850 leden en veel groeimogelijkheid. We weten ons gesteund door een groep trouwe institutionele steunleden; onmisbaar voor ons draagvlak. Ik heb met heel veel plezier de karavaan, die al in 1939 op pad ging, een stukje verder laten trekken. Maar dat kon alleen dankzij een fantastisch team en een groeiende groep actieve VNK-leden (zoals de commissie Kunsthistorische Dag en redactiecommissie Bulletin). Ik wens Lidewij de Koekkoek, de nieuwe voorzitter per 1 januari a.s., veel succes en plezier in haar nieuwe rol. Mijn lieve bestuursleden en officemanager – Marie Baarspul (educatie), Geerte Broersma (secretaris), Mascha van Damme (architectuur per 1 januari a.s.), Esther van der Hoorn (universiteiten), Eloy Koldewey (architectuur tot 1 januari a.s.), Eline Levering (officemanager), Lisette Luijkx (zelfstandigen), Marion van der Marel (penningmeester) en Epco Runia (musea) – ga ik verschrikkelijk missen. Over die schaduw moet ik persoonlijk dus even heen springen. Maar de VNK wens ik een schaduwloze toekomst toe. Met vereende kracht gaat dat zeker lukken.

Annette de Vries
Voorzitter VNK

Van 'onder ons' naar 'midden in de wereld'

Afscheid van Annette de Vries als voorzitter van de VNK

Op 31 december 2020, na zes jaar, treedt Annette de Vries af als voorzitter van de VNK. Welke doelen bereikte de vereniging onder haar leiding? En hoe was ze als voorzitter?

Op het 75-jarig lustrum van de VNK in 2014 schetste Annette de Vries, toen nog algemeen bestuurslid van de VNK, naar aanleiding van de presentatie van de lustrumbundel een impressie van onze beroepsgroep: deze was volgens haar wat individualistisch en introvert ingesteld. De titel van de publicatie was dan ook *Onder kunsthistorici*.

Voor die lustrumbundel heeft Annette zich intensief ingezet om deze praktisch en financieel mogelijk te maken. En hoewel de titel anders doet vermoeden, werd daar al een stap gezet in de richting die Annettes voorzitterschap (vanaf 1 januari 2015) zou kenmerken: de VNK positioneren als een professionele

beroepsvereniging midden in het maatschappelijke en culturele veld.

Zichtbaarheid

'Vaker en zichtbaarder naar buiten treden als VNK' werd daarom een terugkerend thema in het voorzitterschap van Annette. Om dat te bereiken moest de vereniging volgens haar meer gebruikmaken van aansprekende namen. Dus vroeg ze onder andere kunsthistoricus Alexander Pechtold een bijdrage aan de lustrumbundel te schrijven. En dat deed hij, met plezier. Het werken aan zichtbaarheid van de vereniging vroeg natuurlijk om nieuwe middelen. Er kwam een spiksplinternieuwe website en op social media werd de VNK steeds actiever. Het bestuur werd door



Uitreiking erelidmaatschap aan Henk van Os 2019

Annette er geregeld aan herinnerd dat het een ieders taak was om input te leveren voor de nieuwe communicatiekanalen: "Niet vergeten: maak een foto voor onze social media als je in de krant een interview met een kunsthistoricus ziet of zelf ergens acte de présence geeft!" De introductie van het erelidmaatschap bij het 80-jarig bestaan van de VNK komt voort uit de wens om het verleden te koesteren, maar ook om de zichtbaarheid van kunsthistorici te vergroten.

Actueel en actief

Annette ambieerde dat de VNK een serieuze gesprekspartner werd in het culturele en politieke veld om het beroep en de profilering van de kunsthistoricus te versterken. "Bovenal moeten wij, kunsthistorici, meer naar buiten treden om over kunst, cultuur en ons vak te vertellen. De VNK speelt hierin een belangrijke rol, juist door haar vertakkingen naar diverse kunsthistorische disciplines en werkterreinen. Kunsthistorici hebben een prachtig en maatschappelijk relevant

werkveld, dus laten we dat met verve uitdragen". Het bestuur zette onder haar leiding wezenlijke stappen.

Door de rol van de secties, opgezet onder het voorzitterschap van Claudine Chavannes, uit te bouwen en te versterken, kregen verschillende beroepsgroepen een duidelijk aanspreekpunt. Secties konden zich daarnaast hard maken voor de belangen van hun 'achterban'. Zo was de sectie Educatie betrokken bij Curriculum.nu en onderzochten de secties Zelfstandigen en Universiteiten gezamenlijk de onderhandelingspositie van auteurs van (kunst)historische publicaties.

De VNK mengde zich onder leiding van Annette ook in publieke of politieke debatten. In 2018 sloot de VNK zich aan bij De Erfgoedvereniging Bond Heemschut en de Stichting het Cuypersgenootschap, om de monumentale glas-in-loodramen van Matthieu Wiegman in de voormalige Valeriuskliniek in Amsterdam te redden. Dat lukte. En verbinding met de actualiteit kwam ook stevast terug



Ledendag op Duivenvoorde

in de totaal negentien columns die ze schreef voor het Bulletin Kunsthistorici.

Een stevige organisatie

De professionaliseringsslag die door haar voorgangster Claudine Chavannes ingezet was, zette Annette verder door. Het office-management werd geformaliseerd en de ledenadministratie nam voorgoed afscheid van onhandige excelbestanden door over te stappen op een professioneel ledenbeheersysteem. Voor

het eerst maakte het bestuur een meerjarenbeleidsplan. Bovendien kon onlangs een statutenwijziging doorgevoerd worden waardoor de vereniging de ANBI-status verkrijgt. Een belangrijke stap om meer inkomsten binnen te halen. Annette beoogde dat de vereniging financieel meer armslag kreeg. Ze vond institutionele steunleden bereid bij te dragen aan de VNK. Ze wist daarvoor steeds weer haar persoonlijke netwerk aan te wenden. Annette

legde een stevige basis waar het bestuur de komende jaren, onder leiding van de nieuwe voorzitter Lidewij de Koekkoek, verder op kan borduren.

De hierboven geschetste ontwikkelingen zijn uiteraard het resultaat van de inspanning van velen. Als voorzitter is Annette daarin echter heel belangrijk geweest door steeds het belang van de VNK voorop te stellen. Drang tot profileren was haar vreemd. Dadendrang had ze des te meer. Kijken, in laten werken: wat is nodig? Een opmerking hier, een duwtje daar. Als voorzitter trad ze niet nadrukkelijk op de voorgrond, maar wist ze subtiel en weloverwogen zeer effectief te zijn.

Het bestuur van de VNK is Annette dankbaar voor dat werk! We heten Lidewij de Koekkoek welkom als nieuwe voorzitter en kijken ernaar uit om met haar verder te werken aan een VNK die midden in de wereld staat.

V

N

K

THEMA KATERN:

crisis als katalysator



De crisis als katalysator

Vijf sprekers op de Kunsthistorische Dag 2020



Door Epcó Runia

En opeens zitten we midden in de corona-crisis. Hoe ga je daar als kunsthistoricus mee om? Wat is er eigenlijk gebeurd en wat staat ons nog te wachten? En welke veranderingen die misschien al eerder waren ingezet, worden versneld door deze crisis? Dit was het onderwerp van de Kunsthistorische Dag 2020 van de VNK, tijdens het webinar *De crisis als katalysator*. Vijf sprekers uit verschillende sectoren van het kunsthistorische veld lieten er hun licht op schijnen. We plaatsen hier een korte samenvatting van hun observaties en ideeën. En van hun tips.



Tijd voor inclusie en wetenschap

Emilie Gordenker, directeur van het Van Gogh Museum, schetst de gevolgen van de crisis voor een groot museum dat voor maar liefst 85 procent afhankelijk is van buitenlandse bezoekers. *Never waste a good crisis* – klopt dat wel? De eigen verdien capaciteit van het Van Gogh Museum viel in één klap weg, met als gevolg dat er keuzes gemaakt moeten worden. Projecten stopzetten, opdrachten voor externe adviseurs intrekken en een heroriëntering op de Nederlandse bezoeker. Want daar liggen mogelijk de kansen. Minder grote en dure bruikleententoonstellingen en meer aandacht voor inclusie. En wetenschappelijk onderzoek blijft een belangrijk speerpunt – een lichtpuntje voor ons kunsthistorici.

Richt je op mensen

Kunst als troost was de titel van de lezing van Catrien Schreuder, Hoofd Tentoonstellingen en Collectie van het Stedelijk Museum Schiedam. Veel musea hebben door de coronamaatregelen de hoop gevestigd op het lokale publiek, maar het Stedelijk Museum Schiedam heeft daar al veel langer ervaring mee. Tijdens de eerste lockdown vroegen zij zich af: wat heeft de stad nodig? En verzonnen onder andere het project *Troostkunst*, waar zowel de stad als kunstenaars profijt van hadden. Catriens advies: kijk goed wat er speelt in de samenleving en geef dat een podium. Werk niet kunstgericht, maar mensgericht.



Kijk langzaam

Hanneke Grootenboer hield een pleidooi voor slow looking. Hoorcolleges werken niet online, maar aandacht voor het object en voor details wel, zo is haar ervaring als hoogleraar van de vakgroep Kunstgeschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen. *Zoom* versterkt het belang van inzoomen. Dit past in een grotere maatschappelijke behoefte aan verstillings en vertraging. Langzaam kijken geeft tijd voor langzaam denken. Juist digitale media kunnen dit effect versterken, zodat we kunst op de huid kunnen zitten. Aan deze manier van kijken en denken is grote behoefte en kunstonderwijs kan het model ervoor leveren.

Schenk vertrouwen

Nanne Dekking, voormalig voorzitter van TEFAF, beschreef hoe TEFAF Maastricht 2020 na een paar dagen vroegtijdig werd gesloten. Tot dat moment deed iedereen alsof er niets aan de hand was. Maar was het wel *business as usual*? De afgelopen dertien jaar is de internationale kunsthandel niet gegroeid. Er worden grote klappers gemaakt, maar de handel in stukken van een paar ton of miljoen loopt terug. Door corona zijn we veel meer aangewezen op de online-handel, maar kunst koop je niet ongezien. Toch zijn er kansen. Bijvoorbeeld door kunstwerken te registreren, en kennis en verhalen aan zo'n kunstwerk toe te voegen in



een *blockchain*. Dat is wat Artory doet, het bedrijf dat Nanne Dekking oprichtte. De kunsthistorici kunnen dat vertrouwen leveren.



Word buddy

Susanne Lammers was de enige niet-kunsthistoricus in ons midden, maar als directeur van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) wel een van onze grootste werkgevers. Zij schetste een somber beeld van onze nieuwe werkomstandigheden en de tanende werkgelegenheid in onze sector. We moeten zoeken naar een nieuwe balans. Wat kun je als kunsthistoricus bijdragen aan de samenleving? De crisis is bijvoorbeeld ook een tijd van polarisatie. Op zo'n moment kunnen we een bijdrage leveren door verbindingen te maken, door objecten verhalen te laten vertellen. En het kan heel praktisch, door bijvoorbeeld buddy te worden en een jonge kunsthistoricus onder je hoede te nemen.



Om ook de leden te activeren en hun mening te peilen tijdens de kunsthistorische dag schotelden we hen prikkelende stellingen voor. De uitslagen waren soms verrassend, dan weer bemoedigend:

82%

Op de vraag 'Ga jij nog naar het museum in deze tijd' antwoordde 82 % 'ja'.

60%

Ruim 60% was het oneens met de stelling dat de pandemie nog meer macht zal geven aan de grote veilinghuizen en voorgoed de kunsthandel zoals we die kennen zal veranderen.

76%

De interesse in monumenten in de eigen omgeving neemt toe, beaamt 76% van de deelnemers.

13%

De stelling 'In deze tijd was ik geen kunstgeschiedenis gaan studeren' laat zien hoe gepassioneerd kunsthistorici zijn. Slechts 13% antwoordde 'ja' op deze stelling.

66%

66% van de deelnemers bezocht de afgelopen tijd het lokale museum in zijn of haar woonplaats.



Alles van waarde is...

Het panelgesprek op de Kunsthistorische Dag

Door Jochem van Eijsden

Het panelgesprek met de sprekers (geleid door Epco Runia) begon met een verkenning over de implicaties van de coronacrisis voor het verdienmodel van musea. Emilie Gordenker stelde dat er op korte termijn veel verliezen worden geleden en dat er nog lang een beroep moet worden gedaan op de overheid en de eigen reserves van musea. Instellingen zullen nauwkeuriger moeten kijken naar eigen kosten, om zo te kunnen overleven en uiteindelijk op te veren. Minder geld leidt tot het maken van keuzes en herformulering van missie en beoogd publiek. Toch hoeft dit niet een terugval te zijn waarbij nieuwe doelen en initiatieven weer in de ijskast worden gezet, meent ze. Catrien Schreuder was het hier mee eens, de doelen die de laatste jaren zijn gesteld over diversiteit en inclusie kunnen volgens haar ook juist daarbij helpen. Deze tijd helpt zelfs om daar meer op te focussen. De (huidige) typische museumkaarthouder zal ooit verdwijnen, en de nieuwe doelen kunnen worden ingezet bij het aantrekken van nieuw publiek. Ook vanuit de kunsthandel onderschreef Nanne Dekking dit. Mensen die geld uitgeven aan kunst zijn zich bewust dat exclusiviteit en diversiteit een must is; het is een ontwikkeling die niet te stoppen is. Suzan Lammers voegde hier wel waarschuwend aan toe dat economische krimp altijd slecht is voor vernieuwing. Het toerisme in Nederland zal niet snel op het oude niveau zijn en dat heeft invloed op het museumbezoek. Dit zal nog een tijd zijn weerslag hebben op het werk van de kunsthistoricus; tijdelijke contracten worden niet verlengd en er zullen minder mensen worden aangenomen bij culturele instellingen. Emilie uitte haar zorgen over de vraagtekens die in crisistijd worden gezet bij de waarde van cultuur. We moeten lessen trekken uit de discussie van 2011 over het belang van de cultuursector. We staan er wat betreft imago beter voor dan toen. We hebben toen goed

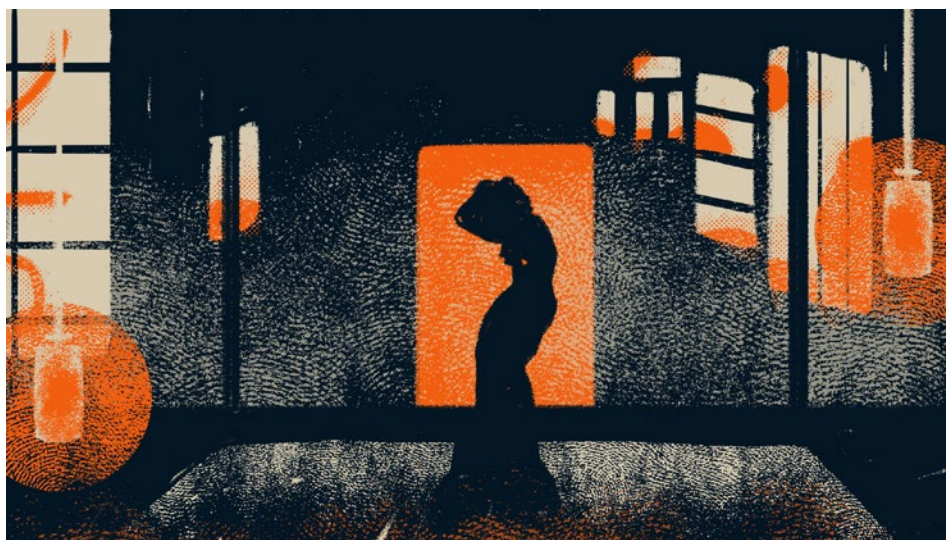
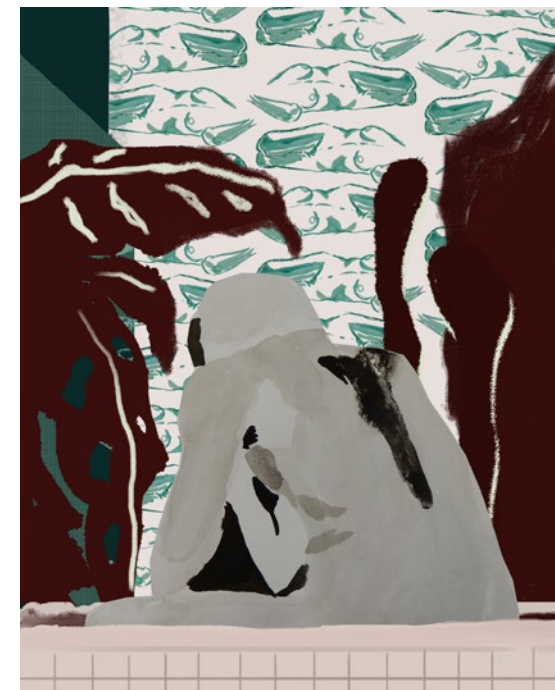
duidelijk gemaakt wat de culturele instellingen bijdragen aan de 'B.V. Nederland'. We hoeven volgens de museumdirecteur echter niet weer alleen het economisch belang te accentueren. Als advocaat van de duivel vroeg Hanneke Grootenboer hierop hoe het belang van kunst geformuleerd kan worden zonder daaraan een economisch plaatje te hangen? Wat is die andere rol, anders dan economisch? Suzan gelooft in het hameren op de economische betekenis van musea. Volgens haar is er het afgelopen jaar een besef ontstaan dat cultuur ons de crisis door helpt. Cultuur met een grote of kleine 'c' maakt daarin niet uit, het is van belang om mens en maatschappij perspectief te bieden. Epco concludeerde dat we als kunsthistoricus dus ook een maatschappelijke rol hebben die we duidelijker moeten formuleren. Hierop voortbordurend vroeg hij zich dan ook af of dat betekent dat we andere vaardigheden nodig hebben voor de beoefening van het vak. Wat willen de panelleden de kunsthistorici, en dan vooral de studenten en degenen die aan het begin van hun carrière staan, meegeven? Welke vaardigheden en houding moeten zij ontwikkelen in het licht van de crisis? Nanne adviseerde ze om *tech-savvy* te worden. Met name de oudere generatie laat hier kansen liggen. Hij is er van overtuigd dat we door het gebruik van digitale en technische middelen meer met elkaar delen en ook beter samenwerken. Hanneke wilde studenten meegeven om te blijven kijken naar objecten, ook al zijn de musea dicht. Ze kunnen daarvoor onder andere de digitale aanwezigheid gebruiken van musea en ander instellingen. Catrien voegde daaraan toe dat de jonge kunsthistoricus zich niet alleen bezig moet houden met de kunstwerken, maar ook met de mensen erachter en de wereld waarin ze gemaakt zijn. Kunst is een mogelijkheid om meer te weten over, en meer te begrijpen van de mens en de wereld. Suzan zei enthousiasmerend tegen de jonge kunsthistoricus: vertrouw op wat je te bieden hebt. Doe niet te bescheiden, doe een stap naar voren! Emilie sloot af met het idee dat gevestigde kennis voor een cultuurprofessional van vitaal belang is, maar dat ook andere, nieuwe perspectieven ertoe doen. Als kunsthistoricus moet je bereid zijn je daar voor open te stellen.



Over de illustrator Eva van den Biggelaar

We moeten de ruimte die er is, op de aarde, met steeds meer individuen delen. Hoe doen we dat? Wat voor geluk, ongemakken of andere veranderingen brengt dat met zich mee? Als visual storyteller vertelt Eva van den Biggelaar verhalen over hoe we ons als mensen verhouden tot elkaar, hoe dicht we bij onszelf blijven en hoe dicht we anderen bij ons laten komen. Haar werk heeft een intiem karakter en ze zoekt altijd naar persoonlijke en bijzondere verhalen. Daarbij zoekt ze naar het beste medium om haar verhaal te vertellen, of dit nu met stilstaand beeld, animatie, of een interactieve installatie is. Ze wil de toeschouwer aan het denken zetten en in gedachte meenemen, al is het maar voor even.

Meer werk deelt ze op
Instagram: [@evavandenbiggelaar](https://www.instagram.com/evavandenbiggelaar)
Website: www.evavandenbiggelaar.com



‘Niet alleen de kunstwerken worden gemist. We missen ook elkaar.’

Reacties van kunsthistorici op de Kunsthistorische Dag
Crisis als katalysator, 30 oktober 2020

Door Froukje van der Meulen

Voor het eerst in de geschiedenis werd de Kunsthistorische Dag online georganiseerd. Kunsthistorici uit verschillende vakgebieden logden in vanuit huis of hun werkplek. In dit artikel delen enkelen hun ervaringen van die dag.

Ik ben de sprekers van deze Kunsthistorische Dag dankbaar voor hun openhartigheid, ze voelden daardoor heel dichtbij. Het kwam misschien doordat ze vanuit hun eigen woonkamer spraken. Hoe dan ook, het is duidelijk dat niemand weet wat de toekomst gaat brengen. Dat is lange tijd wel anders geweest: in tijden van grote voorspoed én hoge bezoekersaantallen. De nieuwe directeur van het Amsterdamse Van Gogh Museum, mijn oud-collega Emilie Gordonker, liet bij haar aantreden al doorschemeren dat de instelling zich meer op onderzoek en de eigen collectie ging richten. Een proces dat nu in een hogere versnelling komt. Op zich geen slechte zaak. Ik verwacht dat Nederlandse musea meer met hun eigen verzameling gaan doen. Dat geldt ook voor het Mauritshuis, dat qua collectie goud in handen heeft.

Quentin Buvelot, hoofdconservator
Mauritshuis, Den Haag

Er waren beduidend meer deelnemers aanwezig dan bij lijfelijke VNK-dagen. Optimistisch en ontroerend vond ik de initiatieven van Stedelijk Museum Schiedam, dat bewonderenswaardig snel inspeelde op de crisis. Susan Lammers kwam met een bezorgd verhaal over de afnemende kansen en zichtbaarheid van jonge kunsthistorici. Zij stelde een bud-
dysysteem voor, door een jongere aan oudere kunsthistoricus te koppelen. En ze riep op: houd elkaar in het oog.

In alles drong het verlangen door elkaar weer in het écht te zien.

Die wens om elkaar in het oog te houden was voelbaar tijdens de virtuele borrel, die ondanks de ongemakken van het medium toch verbindend voelde. Braaf beurtelings babbelden enkele aanwezigen, maar in alles drong het verlangen door elkaar weer in het écht te zien, te spreken en te feliciteren. Niet alleen worden de kunstwerken ontzettend gemist ter inspiratie, maar zeker ook collega-kunsthistorici.

Mireille Cornelis,
zelfstandig onderzoeker

Een mogelijkheid tot heroriënteren en meer mensgerichtheid.

Een mooie middag, die zowel weemoedig als hoopvol stemde. Weemoedig, omdat vele musea en collega's op verschillende vlaktes ernstige zorgen hebben. Teruglopende inkomsten, projecten die sneuvelen, weinig inspiratie, en ga zo maar door. Hoopvol, omdat duidelijk werd dat deze crisis daadwerkelijk kansen biedt meer lokaal te gaan denken en doen, meer aandacht te schenken aan collecties en meer tijd te nemen voor het kleine en weinig zichtbare. Geen 'business as usual' meer dus, maar een mogelijkheid tot heroriënteren en meer mensgerichtheid.

Rachel Esner, assistent-professor
moderne en hedendaagse
kunstgeschiedenis, Universiteit van
Amsterdam

Hoewel de toekomst nog onzeker is, overheerst het optimisme.

“

Wat me vooral bijbleef, is de flexibiliteit waarmee kunsthistorici in verschillende instellingen omgaan met de crisis. Nu hoge bezoekersaantallen even geen prioriteit hebben, is er tijd voor andere projecten, zoals onderzoek naar de eigen collectie en werken aan een divers en inclusief museum. Hoewel de toekomst nog onzeker is, overheerst het optimisme. Uit de poll bleek dat ruim 80 procent van de deelnemers ook in deze tijd weer voor een studie kunstgeschiedenis zou kiezen. Dat vind ik een hoopvol teken!

”

Marleen Ram, conservator
kunstcollecties, Teylers Museum,
Haarlem

“

Een oude vriend benoemd tot erelid, een andere oude vriend genomineerd voor de Karel van Manderprijs en de Van Gelderprijs voor iemand met wie je hebt samengewerkt. Wat kan een toehoorder zich nog meer wensen van een kunsthistorische dag?

Een aantal heldere, originele betogen, mooi door de sprekers gebracht.

Wel, dit: een aantal heldere, originele betogen, mooi door de sprekers gebracht – een verdienste bij de vaak zo weerbarstige virtuele presentatie. En de introductie tot een aantal nieuwe ideeën, zoals troostkunst, ‘slow looking’, het weer centraal stellen van de eigen museumcollectie en het betrekken van publiek, maar óók van studenten en kunsthandel.

”

Charlotte van Rappard, directeur
CollectieConsult

Interessante suggestie van Susan Lammers om te werken met een buddysysteem!

“

Wat een interessante suggestie van Susan Lammers om te werken met een buddysysteem! Zo kunnen aankomende kunsthistorici ook in deze tijd bij het vakgebied betrokken blijven. Of een een-op-een-systeem qua tijd haalbaar is, betwijfel ik. Maar ook op andere manieren moet het mogelijk zijn het contact tussen studenten en het werkveld te versterken. Nog los van de huidige crisis merk ik namelijk dat studenten behoefte hebben aan meer inzicht in de praktijk. Als de huidige situatie een stimulans geeft om dit ‘gat’ tussen studie en praktijk te verkleinen, is dat een positieve bijkomstigheid. Laten we vooral proberen om dit na de crisis voort te zetten.

”

Guido Scholten, student Kunst, Markt en
Connaissieurschap

“

Emilie Gordenker onthulde dat de brieven tentoonstelling *Je liefhebbende Vincent* oorspronkelijk bedoeld was als kleine expositie, maar door corona uitgroeide tot succesvolle grote zomerexpositie. En Catrien Schreuder vertelde hoe Stedelijk Museum Schiedam juist kansen zag voor een expositie over troostkunst door Schiedamse kunstenaars en een fototentoonstelling over de cruciale beroepen. Tentoonstellingen die er anders niet geweest zouden zijn. Het thema ‘crisis als katalysator’ vond ik daarom goed gekozen.

Duidelijk werd hoe belangrijk het is om als kunstwereld flexibel te zijn.

Duidelijk werd hoe belangrijk het is om als kunstwereld flexibel te zijn. Het Singer Museum bijvoorbeeld moest vanwege de museumsluiting en de onzekere toekomst een geplande tentoonstelling uitstellen. Daarvoor in de plaats organiseerde het in allerijl een tentoonstelling met stukken uit de collectie. Dat is onze les van dit jaar en meteen onze uitdaging: dat kunsthistorici flexibel genoeg blijven om in te spelen op actuele ontwikkelingen.

”

Trudi van Zadelhoff, zelfstandig
kunsthistoricus/tentoonstellingsmaker

COLUMN Een positief effect

Door Epco Runia

Ik krijg zo genoeg van die types die met zo'n opgewekt gezicht zeggen: "Maar corona heeft toch ook positieve effecten?" Om er vervolgens op te wijzen dat het zo lekker rustig is in de stad, zonder al die toeristen. Ja hoor, ieder nadeel heb z'n voordeel. Maar door steeds maar weer die kleine voordeeltjes te benoemen, blijven de grote nadelen buiten beeld. Terwijl de impact van de coronacrisis op de culturele sector desastreus is. Hoevelen van ons zijn hun werk niet kwijtgeraakt! Rondleiders, museumdocenten, tekstschrijvers, tentoonstellingsmakers, organisatoren van kunsthistorische reizen en activiteiten – de meesten zitten thuis te wachten op betere tijden. Zelf mag ik niet eens klagen als gelukkige bezitter van een contract voor onbepaalde tijd bij een middelgroot museum. Maar ook voor



mij brengt corona niets goeds. Ik mis het museumbezoek, de euforie die je kan overvallen wanneer je een nieuw kunstwerk ontdekt. Al die tentoonstellingen die zijn uitgesteld of zelfs geannuleerd. Ik mis de ontmoetingen met kunsthistorici, kunstenaars en kunstliefhebbers. Er is een laag stof neergedaald, die iedere dag alleen maar dikker wordt. De glans is eraf. En er sluimert nog een veel groter gevaar. Het kwam naar voren op het einde van de Kunsthistorische Dag *De crisis als katalysator*: wat als de overheid door de crisis weer gaat

bezuinigen? Bij de vorige bezuinigingsronde hadden we nauwelijks een verweer voor Halbe Zijlstra. Laten we ons dus dit keer beter voorbereiden en proberen te formuleren waarom kunstgeschiedenis zo belangrijk is. Dat is nog helemaal niet zo gemakkelijk. Natuurlijk heeft kunst een economisch nut, onder andere als aanjager van toerisme. Maar het gaat toch niet om geld alleen? Misschien moeten we het zoeken in zingeving? Of in de diepmenselijke behoefte aan zintuigelijk plezier?

Of moeten we het meer in politieke hoek zoeken? Kunstgeschiedenis kan ook een ander licht schijnen op maatschappelijke issues. Het kan aan mij liggen, maar voor mij is dat een betrekkelijk nieuw inzicht. Ik was altijd gewend om kunstgeschiedenis te bedrijven vanuit het perspectief van de kunstenaar. Hoe heeft de kunstenaar het kunstwerk gemaakt? Wat is er voorgesteld? En kunnen we herleiden wat de bedoeling daarvan is geweest? Maar je kunt ook onderzoek doen vanuit een maatschappelijk thema. Hoe zijn zwarte mensen in de Nederlandse

kunst weergegeven? Of hoe zit dat met ouderen, die tegenwoordig altijd maar als kwetsbaar worden omschreven? Het zijn twee thema's die we het afgelopen jaar in het Rembrandthuis aan de orde hebben gesteld. Uitgangspunt is beeldvorming, kunst als een weerspiegeling van maatschappelijke ontwikkelingen. Laat ik het maar een kunst-sociologische benadering noemen. Deze manier van werken leidt ertoe dat je als kunsthistoricus een unieke rol kunt spelen in het maatschappelijk debat. Stel dat we dát, dankzij de crisis, naar voren kunnen brengen bij de politiek. Dan wil ik wel toegeven dat corona toch nog een positief effect kan hebben.

Epco Runia is bestuurslid van de VNK en Hoofd Collectie Museum Het Rembrandthuis

OPROEP

Wat is het nut van kunstgeschiedenis? De VNK daagt je uit om het onder woorden te brengen. Schrijf het op in maximaal 500 woorden, maar een korte kreet mag ook. We plaatsen de beste inzendingen in het volgende bulletin en op de website. Stuur je bijdrage vóór 1 februari naar secretariaat@kunsthistorici.nl.

INTERVIEW

Winnaar Karel van Manderprijs: Sandra Kisters



Door Lisette Luijkx

Dit jaar ontving Sandra Kisters de Karel van Manderprijs. Sandra is Hoofd Collecties en Onderzoek van Museum Boijmans Van Beuningen. Ze studeerde en promoveerde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. In *The Lure of the Biographical* onderzoekt Sandra aan de hand van drie case-studies hoe kunstenaars hun eigen imago creëren met hun levensverhaal. De jury was unaniem: “Sandra’s rijpe studie vormt een prachtige synthese van klassieke kunstgeschiedenis, historische context en moderne inzichten.”



Gefeliciteerd met de Karel van Manderprijs. Was je verrast?

“Ja, heel blij verrast. Er waren veel goede boeken genomineerd. Ik had niet verwacht dat ik zou winnen.”

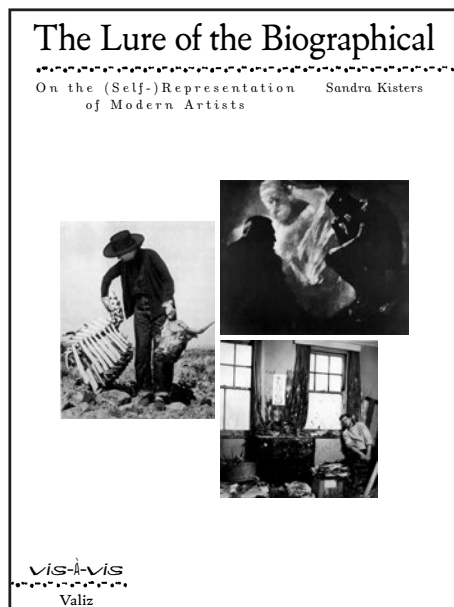
Wat vormde de aanleiding voor je onderzoek?

“Ik studeerde af op Frida Kahlo en Janet Frame en het autobiografische in hun oeuvres. Verbanden tussen werk en leven van kunstenaars vond ik boeiend. Hoeveel kan je daarin sturen

als kunstenaar? Wat als je niet eens bent met een interpretatie of een duidelijk idee hebt over hoe je werk moet worden opgevat? Zeker in het geval van vrouwelijke kunstenaars en wanneer het ‘vrouw-zijn’ gebruikt wordt in de duiding van hun werk.”

Auguste Rodin, Georgia O’Keeffe en Francis Bacon: waarom koos je deze drie?

“Ik had meer cases, maar gaandeweg vielen een paar af. Deze levens beslaan samen anderhalve eeuw waarin fotografie en film



opkomt. Van hen waren de meest verschillende middelen beschikbaar. En ze waren bekend. Over Bacon en Camille Claudel, waar Rodin een grote rol in speelt, bestonden al speelfilms. Tijdens mijn onderzoek verscheen er ook nog één over O’Keeffe en Alfred Stieglitz.”

“Hoe was het begin van hun loopbaan? Hielpen ze zelf hun imago de wereld in of deed iemand anders dat? Hoe bereidwillig waren ze in het maken van of meewerken aan films en publicaties? Ook onderzocht ik de pogingen die ze over het graf heen

deden om een bepaalde visie op het oeuvre achter te laten. Een museum voor eigen werk bijvoorbeeld of het openstellen van hun huis voor publiek. Zo werkte O’Keeffe op hoge leeftijd nog mee aan allerlei publicaties en gaf ze in een film uitleg over haar inspiratiebronnen.”

Volgens de jury biedt je een eigentijdse visie op het werk van de naamgever van deze prijs: Karel van Mander, de eerste kunstenaarsbiograaf. Toepasselijk dus, dat je hebt gewonnen.

“Het stomme is dat ik me dat helemaal niet realiseerde! Karel van Mander komt in mijn boek voor, maar ik ga niet diep op hem in. Wel op Vasari die het gedrag van kunstenaars koppelt aan hun stijl en of ze wel of geen goede kunstenaar zijn. Tijdens de Romantiek ging dat nog verder en ontstond een ware kunstenaarscultus. Kunstenaars waren grillig, onberekenbaar of pure geniën met aangeboren talent. Allerlei mythes en legendes rondom kunstenaars die gek werden en vroeg stierven, verhalen die in films vaak herhaald worden, verhalen

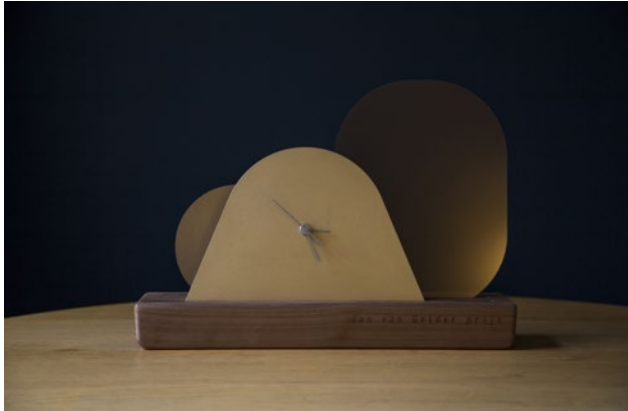
die kunstenaars soms zélf vertellen: die zijn lang niet altijd waar. Zo noteerde de weduwe van Max Beckmann, één van mijn oorspronkelijk cases, in zijn biografie dat Beckmann als kind zijn peperdure tinnen soldaatjes ruilde tegen een doos krijtjes. Zo gefascineerd was hij door de kleuren, deze kunstenaar in de dop. Zijn ouders boos natuurlijk, want de soldaatjes waren veel duurder dan de krijtjes. En misschien is dit wel echt gebeurd hoor, maar het is duidelijk bedoeld om iets te illustreren.”

De Karel van Manderprijs is de belangrijkste kunsthistorische prijs van Nederland en wordt sinds 1958 jaarlijks toegekend voor een bijzonder waardevolle publicatie op het gebied van beeldende kunst of architectuur.

Het volledige [juryrapport](#) is hier te lezen.

INTERVIEW

Winnaar Jan van Gelderprijs: Joyce Zelen



Door Lisette Luijkx

Joyce Zelen, Jacoba LugtKlever-fellow bij het RKD en de Fondation Custodia in Parijs, won dit jaar de Jan van Gelderprijs. Ze studeerde en promoveerde aan de Radboud Universiteit Nijmegen. In *Blinded by Curiosity: The Collector-Dealer Hadriaan Beverland (1650-1716) and His Radical Approach to the Printed* bestudeert ze prentverzamelaar Beverland die prenten verknipte tot seksuologische collages. Volgens de jury een “bijzonder lezenswaardig” werk, waarin de “hilarische seksuele thematiek onverstoord wordt verwoord”.



Gefeliciteerd met de Jan van Gelderprijs. Hoe kwam je op dit pikante onderwerp?

“In 2006 organiseerde Museum Boijmans Van Beuningen een tentoonstelling, *Van kunst tot kaftpapier*, over het alledaagse gebruik van prenten. In de catalogus stond een afbeelding van een collage uit een manuscript van Beverland. Dat plaatje is me altijd bijgebleven. Hoe zit die collage in elkaar? Waar komt die uit? Toen ik een keer bij vrienden in Londen was, heb ik het manuscript opgevraagd in de British

Library. Het bleek gevuld met erotische knip- en plakcollages van Adriaan Beverland. Toen had ik mijn onderwerp.”

Hoe maakte hij die collages?

“Beverland had een grote collectie prenten, uit de vijftiende tot zeventiende eeuw, en van allerlei technieken: houtsnedes, etsen en gravures. Hij knipte figuren uit en plakte ze samen in nieuwe verhalende scènes. Beverland was een wetenschapper en wilde graag een encyclopedie over erotiek in de oudheid samenstellen.

De meeste verhalen die hij in de klassieke literatuur had opge-
duikeld, waren in de beeldende
kunst nog niet eerder verbeeld.
Daar bestond nog geen iconogra-
fie voor. Hij maakte daarom zelf
de plaatjes erbij. Waarschijnlijk
kon hij niet tekenen en is hij aan
het knippen en plakken gesla-
gen. Beverlands collages moes-
ten uiteindelijk als voorbeeld
dienen voor een graveur die de
echte boekillustraties zou maken.
Helaas is de uitgave er uiteinde-
lijk nooit gekomen.”

Waar komt je voorliefde voor prenten vandaan?

“Ik heb lang gedacht dat het
Italiaanse renaissance kunst zou
worden. Maar tijdens mijn stage
bij het Rijksprentenkabinet was
ik om. Prenten kan je dagelijks in
je handen hebben. Je kunt zó het
depot inlopen waar er vele dui-
zenden liggen. Heel anders dan
werken met schilderijen of beel-
den. De laatste maanden heb ik
helaas maar weinig prenten ge-
zien. Dit jaar wilde ik veel onder-
zoeksreizen maken naar buiten-
landse collecties om prenten te
bekijken voor mijn onderzoek.
Die konden, op één na, allemaal



niet doorgaan. Erg jammer en ik
mis het echt om tussen de objec-
ten te werken.”

Hoe weet je die leegte op te vullen?

“Ik gooide m’n hele planning om.
Prenten die ik onderzoek liggen
verspreid in ruim tweehonderd
verschillende collecties. Die al-
lemaal bezoeken was natuurlijk
sowieso niet te doen. Dus ik heb

afgelopen maanden veel gemaild.
Iedereen bleek ontzettend vrien-
delijk en behulpzaam. Ik ontving
duizenden foto’s, uitgebreide
excelbestanden, en sommigen
schoten in depots zelf foto’s – van
voor- én achterkant - als in hun
database beeldmateriaal ontbrak.
Doorgaans moet je voor opge-
vraagde afbeeldingen betalen. Nu
kreeg ik ze allemaal voor niets. In
deze tijd is iedereen blij met aan-
dacht voor hun collecties.”

Wat vond je van de Kunsthistorische Dag en het thema Crisis als katalysator?

“Ik vond het een geslaagde dag!
De digitale variant werkte ook
goed. Interessant om eens een
kijkje in de keuken van andere
instellingen te krijgen.”

De tweejaarlijkse Jan van Gelderprijs is
bedoeld als aanmoediging voor een jon-
ge en veelbelovende Nederlandse kunst-
historicus. De auteur van deze publicatie
dient bij verschijnen ervan niet ouder te
zijn dan 35 jaar.

Het volledige [juryrapport vind je hier](#).

Ernst van de Wetering benoemd als erelid

Vanwege zijn grote verdiensten voor het vak is Ernst van de Wetering benoemd als erelid van de VNK. Hij is daarmee het vierde erelid en sluit aan bij Willemijn Fock, Eddy de Jongh en Henk van Os die in 2019 het erelidmaatschap ontvingen. “Als iemand het succes van de kunstgeschiedenis in Nederland en tot ver in het buitenland vertegenwoordigt, dan is het wel prof. dr. Ernst van de Wetering”, aldus VNK-voorzitter Annette de Vries in de laudatio.

Kunsthistoricus Ernst van de Wetering (1938) is onze grootste Rembrandtkenner. Hij studeerde aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en werd tekenleraar. Vervolgens begon hij aan een studie kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en werd hij eerst assistent, daarna lid en tenslotte, in 1993, voorzitter van het Rembrandt Research Project. Van 1987 tot 2010 was hij hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Van de Wetering heeft een groot aantal publicaties op zijn naam staan, niet alleen over Rembrandt en historische schildertechnieken, maar ook op het gebied van de theorie en de ethiek van conservering en restauratie. Hij onderwees en gaf lezingen in vele landen op het gebied van het Rembrandt-onderzoek en de restauratie-theorie.

“Van de Wetering was geenszins een studeerkamergeleerde. Hij was een enthousiast docent, gaf talloze lezingen in binnen- en buitenland en wist via optredens in de media ook een ‘Bekende Kunsthistoricus’ te worden. In de vertaling van het wetenschappelijk onderzoek over Rembrandt naar het Nederlandse publiek heeft Van de Wetering een grote rol gespeeld. Ook daarmee heeft hij het vak kunstgeschiedenis – dat ook zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft – een belangrijke dienst bewezen.”



Lees de complete laudatio, uitgesproken door Annette de Vries in oktober 2020, [via deze link](#).

Foto's: Danaé van der Sluijs

Introweek via Zoom en college op je kamer:

zo startte de studie kunstgeschiedenis in 2020

Door Eline Levering

Bij een online ‘poll’ tijdens de kunsthistorische dag kregen aanwezigen de volgende stelling voorgelegd: ‘in deze tijd was ik geen kunstgeschiedenis gaan studeren’. Slechts 13 procent was het hiermee eens. Het merendeel van de kunsthistorici zou dus opnieuw de keuze maken voor hun vak. Maar hoe is het om in tijden van corona aan de studie kunstgeschiedenis te beginnen? Drie eerstejaarsstudenten delen hun ervaringen.



Naam: Alannah Harijgens

Leeftijd: 18

Studie: BA Kunstgeschiedenis,
Universiteit Utrecht

‘Al jaren wilde ik psychologie studeren, maar ik miste de inschrijfdeadline met een paar dagen. Voor mijn tweede keuze, Liberal Arts and Sciences aan University College Roosevelt, werd ik niet toegelaten. En voor mijn derde keuze, de Rockacademie, miste ik opnieuw de deadline. Toen moest ik even goed nadenken: wat vind ik verder interessant? Kunst en geschiedenis... KUNSTGESCHIEDENIS! De situatie rondom Covid-19 veranderde mijn plannen niet. Ik wilde al direct doorstuderen na de middelbare school en ben gewoon op kamers gegaan. Omdat ik anders wel heel lang alleen zit, ga ik nu wel vaker en voor langere tijd terug naar huis. De universiteit organiseerde een fysieke kennismakingsmiddag, zodat we onze mentorgroep konden leren kennen. Ik voel me absoluut verbonden met mijn medestudenten. In

onze gezamenlijke whatsappgroep komt de uitdrukking “we’re all in this together” vaak terug. Hoewel digitaal lesgeven voor veel docenten soms nog wat ingewikkeld is, doen ze hun best om de colleges van hoog niveau te maken. De vrijheid en zelfstandigheid die ik heb door online colleges vind ik fantastisch. Toch voelt mijn studie niet compleet. Niet dat ik belangrijke informatie mis, maar ik vrees wel dat mijn studententijd stiller en eenzamer zal zijn. Hopelijk kan ik mijn huidige motivatie behouden en daalt het niveau van het onderwijs niet. Verder maakt het me niet zoveel uit hoe studeren na de coronacrisis eruitziet. Ik wil gewoon een hardwerkende student zijn en in het weekend eens een gezellig drankje met mijn medestudenten doen.’



Naam: Eva van Kampen

Leeftijd: 18 jaar

Studie: BA Kunstgeschiedenis, Universiteit Utrecht

‘Ik vind Franse kathedralen en het oude Griekenland erg fascinerend. In mijn vrije tijd verdiep ik me in deze onderwerpen. Vorig jaar studeerde ik een jaar communicatie. De coronacrisis heeft mijn keuze voor kunstgeschiedenis meer bevestigd. Doordat ik veel thuiszat, kreeg ik steeds meer zin om met iets bezig te zijn wat mij écht interesseerde. De start van de studie had de Universiteit Utrecht goed aangepakt. In de zomervakantie was er al een whatsappgroep aangemaakt voor alle eerstejaarsstudenten kunstgeschiedenis. Ook konden we tijdens een algemene introductie enkele docenten digitaal ‘ontmoeten’ en waren er meerdere activiteiten door ouderejaars georganiseerd, zoals een online filmavond. Tijdens een fysieke bijeenkomst in verschillende parken in Utrecht had iedereen de mogelijkheid medestudenten te zien

en te spreken, die je later weer terugzag op je computerscherm. Fijn aan een online hoorcollege is dat ik geconcentreerd aantekeningen kan maken en geen reistijd heb. Vooraf opgenomen hoorcolleges bieden het voordeel dat je deze op elk moment kunt (terug)kijken en ook zelf kunt bepalen wanneer je pauzes neemt. Na de coronacrisis hoop ik dat de vrijheid blijft om de tijd in te vullen zoals ik zelf wil. Ik merk dat ik nu meer gemotiveerd ben om me actief in bepaalde onderwerpen te verdiepen.’



Naam: Anna Kallos

Leeftijd: 19

Studie en universiteit: BA Arts, Media and Society, Universiteit Leiden

‘Art and history have always been my favourite subjects in high school. Art history was a great way to combine my two interests. I graduated high school in 2019, so fortunately, I was on my gap year when we had to go in self-quarantine.

The start of my study was different from what I had anticipated, as a large part of the orientation week had to take place online. It was less interpersonal. Also more challenging on an administrative level, as I had trouble buying my books. Unfortunately, I still don’t know all of my classmates. We did organise some get-togethers via our class group chat at the beginning when the corona rules weren’t as strict, which was very helpful in meeting new people.

The biggest obstacle for my study is the challenge to visit museums. We also don’t have any physical guest lectures and

it’s not always easy to go to the library. This can lead to a lack of motivation, so I still try to sign up for online events and discussions to make the most of my study.

I realised that a lot of different art institutions depend on visitors and customers. The pandemic has prompted me to explore different career paths, as well as discover careers that don’t necessarily depend on customers and visitors. The labour market is changing rapidly, so it’s vital that we all learn new skills as art historians to accommodate that.’

Social media: een goudmijn voor de zelfstandige kunsthistoricus

Verslag van de workshop social media 25 november 2020



Lisette Luijckx en Jip Heijmerink

Door Krista van der Bron & Lisette Luijckx

Op 25 november organiseerde de sectie Zelfstandigen een interactieve workshop social media, gegeven door vlogster en socialmedia-expert Jip Heijmerink. Ruim dertig kunsthistorici deden mee aan de activiteit, die, passend bij de actuele omstandigheden én bij het thema, online plaatsvond.

‘Social media’, een term die niet bij iedereen altijd even positieve associaties oproept. Toch zijn platforms als LinkedIn, Instagram en Facebook volgens Jip een ‘goudmijn’ voor zelfstandige kunsthistorici. Zeker in de huidige tijd, waarin online zichtbaarheid relevanter is dan ooit. Je kunt er je netwerk mee uitbreiden, je professioneel verbinden met collega’s uit het veld of misschien wel een nieuwe opdracht binnenslepen. Als je die

platformen maar handig weet te gebruiken.

Oké, hoe pakken we dat dan aan? Jip: ‘Het loont om eens na te denken over je doel én je doelgroep. Bedenk altijd wat je wilt bereiken met je account en je *feed*.’ Daarnaast herinnerde Jip ons eraan dat social media in wezen sociaal zijn. Wees daarom persoonlijk, want hierdoor voelen volgers zich meer betrokken en gaan ze sneller over tot actie. En



Social Media Tips #2

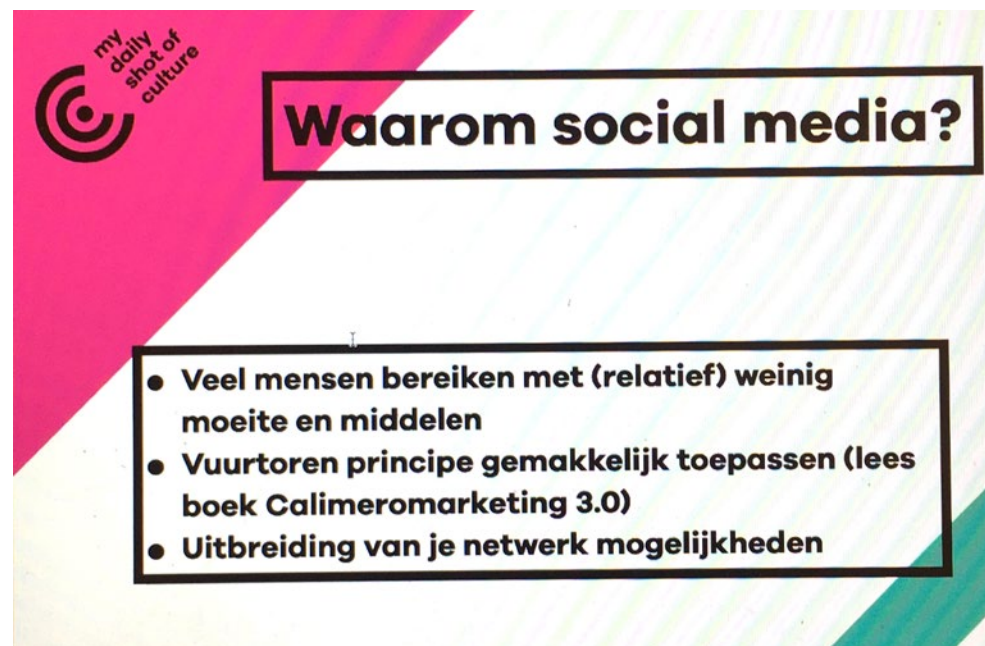
Social media = sociaal, dus: wees persoonlijk!

- Maak duidelijk wie de afzender is
- Bespreek je emoties in je bericht
- Plaats een foto met jezelf erop

dat is wat je wilt. Vergeet in je bericht dus ook geen ‘call to action’ op te nemen (kan van alles zijn: abonneer je op de nieuwsbrief, een mini-enquête of gewoon een simpele like). Foto’s met jezelf erop doen het altijd beter dan zonder. Maak bovendien in de tekst duidelijk wie de afzender is – lijkt een open deur, maar wordt toch vaak vergeten. En voordat je met alles begint: ‘Maak een planning. Bedenk daarbij wat haalbaar is voor jou en wat bij jou past.’

We moesten aan de bak, want tijdens deze online workshop moesten er ook opdrachten gemaakt worden. Met enkelen werden die na afloop besproken. We lieten daarnaast de kans niet onbenut om Jip het hemd van het lijf te vragen; gedurende de workshop werden via de chat volop vragen gesteld. ‘Welke content plaats je op welk medium?’ of ‘hoe toon je wetenschappelijk onderzoek op een aantrekkelijke manier?’ en, meer praktisch: ‘hoe zit het met copyright op social media?’.

Jip sloot af met concrete handvatten voor het opzetten en onderhouden van een



socialmedia-account. ‘Vooral dóén en uitproberen wat bij je past.’ Met weinig moeite kun je veel bereiken. Volgens Jip kan social media dus een leuke activiteit worden (in plaats van een verplicht nummer, want toegeven, dat is toch hoe we het voelen, nietwaar?).

Het bestuur van de sectie Zelfstandigen bedankt Jip Heijmerink voor haar enthousiasme en deskundigheid. Met haar tips gaan we vol goede moed aan de slag. Ook bedanken we alle

deelnemers. We waren verheugd over de animo voor de workshop, alle vragen die werden gesteld en de positieve feedback na afloop. We kunnen niet anders dan deze workshop een succes noemen. En het smaakt naar meer. Wellicht een volgende keer nog wat meer over LinkedIn? Of duiken we uit onze comfort zone en in de wereld van vloggen? Wordt vervolgd!

Jip Heijmerink voltooide een master in Museumstudies en werkte daarna bij diverse musea. Sinds enkele jaren runt zij het succesvolle culturele platform *My daily shot of culture*, en sinds maart van dit jaar ook *Thuismuseum.nl*. Onder andere met vlogs en blogs over de Nederlandse kunst- en cultuursector weten Jip en haar team een breed publiek te informeren én te inspireren.

Wil jij je inzetten voor jonge kunsthistorici?

De VNK zoekt twee leden voor de werkgroep Jong VNK



Vind jij het leuk om jonge kunsthistorici een podium te bieden? Onder het motto 'voor en door jongeren' zijn we op zoek naar twee jonge werkgroep leden (in de eindfase van je studie of pas afgestudeerd) die mee willen denken over de behoeften van jonge kunsthistorici en hoe een sectie Jong VNK er uit kan komen te zien.

Jonge kunsthistorici zijn de toekomst, maar het blijkt nog altijd een uitdaging om na de studie de stap naar een professioneel bestaan als kunsthistoricus te kunnen maken. Met de werkgroep Jong VNK wil de VNK onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om een sectie Jong VNK op te richten die aan de behoeften van jonge kunsthistorici tegemoet kan komen. Denk daarbij aan zaken als aansluiting op de arbeidsmarkt, netwerkmogelijkheden en inhoudelijke en professionele ontwikkeling door middel van activiteiten. Op die manier wil de VNK ook een platform zijn voor studenten en jonge kunsthistorici en deze nieuwe generatie kennis laten maken met elkaar, vakgenoten én de arbeidsmarkt.

Heb je interesse? Stuur dan vóór **1 januari** een korte motivatie samen met je CV naar jong@kunsthistorici.nl

Voor vragen kun je terecht bij Julia van Marissing, voorzitter van de werkgroep. Ook suggesties en ideeën voor activiteiten zijn van harte welkom. Deze kun je sturen naar jong@kunsthistorici.nl

Algemene ledenvergadering 2020

Online via Zoom

vrijdag 30 oktober 2020 om 14:00-14:45

1.

WELKOM

De voorzitter van de VNK, Annette de Vries, opent de vergadering om 14:00 en heet iedereen van harte welkom. Alle bestuursleden (8) en de office-manager zijn aanwezig.

2.

Vaststelling agenda

De agenda is vastgesteld.

3.

Verslag algemene ledenvergadering 11 oktober 2019

Het verslag van 2019 is goedgekeurd en daarmee vastgesteld.

4.

Mededelingen van het bestuur en de secties

Meerjarenbeleidsplan

Het bestuur heeft een nieuw meerjarenbeleidsplan en activiteitenplan opgesteld. Zie [hiervoor ook de website](#).

Een nieuw aandachtspunt is Jong VNK. Het bestuur vindt het belangrijk om de jonge generatie kunsthistorici een platform te bieden voor het contact met vakgenoten, zowel jongere als oudere kunsthistorici. Hiermee hoopt het bestuur ook te zorgen voor de toestroom van nieuwe, jonge leden in de VNK.

Sectieactiviteiten

Vanwege de Corona-crisis zijn de activiteiten afgelopen jaar beperkt gebleven. De workshop Inclusief schrijven van de sectie Educatie was een groot succes. Deze is maar liefst drie keer gegeven door bestuurslid en tevens sectievoorzitter Marie Baarspul.

Redactiecommissie

Het digitale Bulletin Kunsthistorici, dat drie keer per jaar verschijnt, heeft sinds dit jaar een redactiecommissie die uit zowel bestuursleden als enkele 'gewone' VNK-leden bestaat. Dit is een

vergelijkbare formule als de Commissie Kunsthistorische Dag, die sinds 2019 bestaat. Met deze commissies heeft het bestuur de slagkracht van de programmering en activiteiten kunnen versterken.

Enquête auteurshonoraria

Naar aanleiding van signalen uit het veld bekijkt de VNK momenteel de positie van auteurs van kunst- en architectuurhistorische publicaties. Het lijkt erop dat auteurs weinig in te brengen hebben bij onderhandelingen met opdrachtgevers of met uitgeverijen, en dat bestaande contracten op bepaalde punten te kort schieten.

De VNK onderzoekt daarom of er behoefte is aan een modelcontract, een richtlijn voor honoraria, of een Fair Practice Code. Om in kaart te brengen hoe groot het probleem is en waar de knelpunten precies zitten, heeft de VNK een enquête uitgezet (via social media en de nieuwsbrief

gedeeld). Reacties worden later geïnterpreteerd.

Institutionele steunleden

Ook dit jaar heeft de VNK een nieuw (anoniem particulier) institutioneel steunlid kunnen verwelkomen. Hiermee heeft de VNK 11 institutionele steunleden, te weten:

RKD Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis; TEFAF; PAN; Rijksmuseum; Van Gogh Museum; Mauritshuis; Fondation Custodia Collection Frits Lugt; Jan Six Fine Art; De Gijzelaar-Hintzenfonds; RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed; particulier steunlid.

De institutionele steunleden zijn van groot belang voor het realiseren van de ambities uit het meerjarenbeleidsplan en voor een duurzaam financieel draagvlak van de VNK. De vereniging kan nog vele institutionele steunleden gebruiken, suggesties en warme contacten zijn welkom.

5.

Presentatie jaarrekening 2019 en begroting 2021

Penningmeester Marion van der Marel-Konings geeft toelichting op de jaarrekening 2019 en begroting 2021. Voor alle cijfers van de jaarrekening en de begroting, zie onderaan dit verslag. De volledige jaarrekening is te vinden op de website www.kunsthistorici.nl.

Jaarrekening 2019

Het boekjaar 2019 is afgesloten met een batig saldo van ruim €1.000.

Dit positieve saldo wordt voornamelijk veroorzaakt door twee posten: de post 'Organisatie KHD' (Kunsthistorische dag/lustrumsymposium) en de post Office Management.

Voor de KHD was een kostenpost begroot van €2.250. Uiteindelijk heeft het lustrum, dankzij de vele externe bijdragen iets minder dan €200 gekost. Het saldo van €200 bestaat uit de totale kosten van het lustrum van ca. €7.600 en de baten van ca. €7.400.

De post Office Management is gestegen met €1.000: het VNK-bestuur heeft vanwege grote tevredenheid over de

ondersteuning door bureau Kunst in de Kijker besloten om de vergoeding aan Kunst in de Kijker per 1 januari 2019 te verhogen met €1.000 per jaar. Er is een groot verschil zichtbaar in de kosten voor de website t.o.v. 2018. In dat jaar heeft de VNK kosten gemaakt voor het ontwikkelen van een nieuwe website. Deze kosten waren er in 2019 niet meer.

Het batig saldo wordt toegevoegd aan het eigen vermogen, ofwel de reserves van de VNK.

Balans

Per 31 december 2019 ziet de financiële stand van zaken van de VNK er verder als volgt uit:

Bezittingen: ca. €10.500.

Deze bestaan uit: voorraden (de trofeeën voor de Karel van Mander en de Jan van Gelderprijs); vorderingen (voornamelijk nog te ontvangen contributies en bijdragen aan sectieactiviteiten); liquide middelen (saldo van de betaal- en spaarrekening).

Schulden: alleen kortlopend (de nog te betalen facturen en nog te ontvangen facturen).

Begroting 2021

Voor 2021 rekent het bestuur wederom op hogere baten dan de jaren daarvoor. Deze ruimte ontstaat hoofdzakelijk door de groei van institutionele leden. En ook in 2020 heeft de VNK een nieuw (anoniem) particulier steunlid mogen verwelkomen.

Zoals vorig jaar ook is genoemd, acht het bestuur het van groot belang om te investeren in activiteiten voor haar leden, in het beter bereiken van potentiële leden en het beter zichtbaar zijn voor het grote publiek. Daarom stelt het bestuur voor - geheel in lijn met het meerjarenbeleidsplan - om de financiële ruimte te besteden aan de organisatie van de Kunsthistorische Dag, de organisatie van sectieactiviteiten, het lanceren van Jong VNK, het up to date houden en verder ontwikkelen van onze digitale omgeving, het ontwikkelen van een algemene promotiecampagne en de ondersteuning door onze office manager.

Dank gaat uit naar de heer Jochem van Eijdsen die dit jaar als Kascommissie de jaarstukken kritisch heeft beoordeeld en akkoord heeft bevonden.

6.

Bestuurswisseling

Per 31 december 2020 verloopt de tweede bestuurstermijn van Eloy Koldewij. Het bestuur draagt mw. Mascha van Damme voor om hem per 1 januari 2021 op te volgen als algemeen bestuurslid met als taakveld de sectie Architectuur (tevens sectievoorzitter).

Per 31 december 2020 verloopt ook de tweede bestuurstermijn van Annette de Vries. Het bestuur draagt mw. Lidewij de Koekkoek voor om haar per 1 januari 2021 op te volgen als voorzitter van het bestuur.

Er zijn geen bezwaren gekomen, dus bij deze zijn mw. De Koekkoek en mw. Van Damme per 1 jan 2021 benoemd als respectievelijk voorzitter en bestuurslid sectie Architectuur.

7.

Statutenwijziging

Leden van de VNK hebben vooraf de gelegenheid gehad te stemmen over een voorstel tot wijziging van de artikelen 19.2 en 18.3 van de statuten. Deze wijziging is nodig in verband met het verkrijgen van de ANBI-status. Er zijn

geen vragen of bezwaren binnen gekomen en de stemming is nu gesloten: de statutenwijziging is akkoord bevonden. Met terugwerkende kracht is dit op 2 juli jl. ingaan. Een belangrijk moment voor de VNK.

8.

Uitreiking erelidmaatschap

Sinds 2019 kan het bestuur van de VNK het erelidmaatschap toekennen aan een of meerdere kunsthistorici die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt voor het vak kunstgeschiedenis of een deelgebied daarvan. Het bestuur van de VNK heeft besloten het erelidmaatschap dit jaar uit te reiken aan prof. dr. Ernst van de Wetering. Hij is daarmee het vierde erelid en sluit aan bij Willemijn Fock, Eddy de Jongh en Henk van Os die in 2019 het erelidmaatschap ontvingen.

Ernst van de Wetering (1938) is onze grootste Rembrandtkenner. Hij studeerde aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en werd tekenleraar. Vervolgens begon hij aan een studie kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en werd hij eerst

assistent, daarna lid en tenslotte, in 1993, voorzitter van het Rembrandt Research Project. Van 1987 tot 2010 was hij hoogleraar kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Van de Wetering heeft een groot aantal publicaties op zijn naam staan, niet alleen over Rembrandt en historische schildertechnieken, maar ook op het gebied van de theorie en de ethiek van conservering en restauratie. Hij onderwees en gaf lezingen in vele landen op het gebied van het Rembrandt-onderzoek en de restauratie-theorie. De VNK is trots op deze kunsthistorische held. Het laudatio is te vinden op de website van de VNK.

9.

Rondvraag

Er zijn geen vragen.

10.

Sluiting

De VNK bedankt de lustrumcommissie voor haar inzet. De algemene ledenvergadering werd gesloten om 14:45u.

11.

Kunsthistorische prijzen: uitreiking Karel van Manderprijs en Jan van Gelderprijs

[uitgereikt na KHD;
16:30-17:00u]

Karel van Manderprijs

Sinds 1958 reikt de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK) jaarlijks de Karel van Manderprijs uit voor een waardevolle wetenschappelijke publicatie die op een overtuigende wijze nieuw licht werpt op een deel van de kunstgeschiedenis. De jurering voor deze prijs vindt sinds deze editie plaats op basis van een vooraf opgestelde longlist van publicaties, die binnen een vastgesteld inhoudelijk tijdvak in de afgelopen vijf jaar zijn verschenen. Deze longlist is in de plaats gekomen van de uitgebreide bibliografie die voorheen altijd werd opgesteld. De Karel van Manderprijs 2020 richt zich op publicaties op het terrein van Beeldende Kunst en Kunstnijverheid 1850-heden, verschenen in de periode 2015-2019. De longlist van publicaties (ca. 250 titels) is dit jaar met veel

zorg samengesteld door Eva de Bruijne MA.

De jury van de Karel van Manderprijs kent een jaarlijks wisselende samenstelling. Dit jaar bestond de jury uit Prof. dr. Eva-Maria Troelenberg, Prof. dr. Andreas Blühm, Drs. Ton Geerts en Jan de Bruijn MA. Voorzitter en secretaris van de jury waren Dr. Annette de Vries (tevens voorzitter VNK) en Esther van der Hoorn MA (bestuurslid VNK). De VNK dankt Eva de Bruijne en de jury hartelijk voor hun bijdragen.

Dit jaar is de prijs uitgereikt aan Sandra Kisters, voor haar publicatie *The lure of the biographical: on the (self-)representation of modern artists*.

In het boek onderzoekt Kisters de veronderstelde relatie tussen het werk en het persoonlijke imago van kunstenaars. Hoe zetten kunstenaars hun geschiedenis in om bekendheid te verwerven en hoe proberen zij de manier waarop hun werk wordt geïnterpreteerd te beïnvloeden?

De jury stelt in het juryrapport: "Haar rijpe studie vormt een prachtige synthese van klassieke

kunstgeschiedenis, historische context en moderne inzichten. Een eigentijdse visie op het werk van de naamgever van deze prijs - Karel van Mander, de eerste kunstenaarsbiograaf - en daarmee de favoriet van de jury voor de Karel van Manderprijs 2020”.

Het gehele juryrapport - waar tevens alle genomineerde publicaties besproken worden - is online raadpleegbaar [via de website](#).

Jan van Gelderprijs

Sinds 1985 reikt de VNK eens in de twee jaar een prijs uit voor de beste publicatie van de hand van een kunsthistoricus jonger dan 35. De prijs is vernoemd naar de vijf jaar eerder overleden Utrechtse hoogleraar Jan van Gelder die als voorbeeldige naamdrager kan gelden omdat hij al tijdens het eerste jaar van zijn studie werd aangesteld als assistent-conservator van Museum Boijmans en vóór zijn 35ste tientallen publicaties op z'n naam had. De prijs is een aanmoediging voor jonge kunsthistorici om te publiceren. Sinds de vorige prijsuitreiking is de jury enigszins veranderd

van samenstelling. Naast Dr. Arjan de Koomen (voorzitter), Dr. Machtelt Brüggem-Israëls en Dr. Eva Röell kwam versterking in de persoon van Esther van der Hoorn MA, die als nieuw VNK-bestuurslid als secretaris toetrad. Roman Koot vertrok na jaren trouwe dienst, omdat hij buiten de kunsthistorische wereld is gaan werken. De jury besloot deze vacature niet met een vast lid op te vullen, maar de vorige winnaar, Mireille Cornelis MA voor een ronde te laten mee-juren. Dat pakte bijzonder goed uit; deze formule wordt daarom in 2022 herhaald

De jury heeft ditmaal de Jan van Gelderprijs toegekend aan Joyce Zelen voor haar proefschrift *Blinded by Curiosity: The Collector-Dealer Hadriaan Beverland (1650-1716) and His Radical Approach to the Printed Image*.

De jury schrijft in het rapport: “Deze Beverland was geen kunstenaar, maar een liefhebber van hoge geboorte die zich als student stortte op het inzamelen van seksuele passages in klassieke teksten, wat hem op de verjaging

van de Leidse universiteit kwam te staan. Erna zocht hij zijn heil in het libertijnse Londen van Charles II, waar hij leefde van erfenissen en handel in boeken en prenten. Hij poogde er zijn seksuologische bloemlezing als-nog te publiceren en om die van passende illustraties te voorzien verknippte hij prenten tot collages die een graveur als leidraad zouden kunnen dienen. Die uitgave is er nooit gekomen, maar gelukkig wel dit proefschrift dat een veelzijdig portret van deze vrije geest biedt: als geleerde, libertijn, erotomaan, verzamelaar, handelaar, geportretteerde en prentenknipper. Dat alles is beschreven in een voorbeeldige balans tussen het concrete en het contextuele, tussen het kunsthistorische en het ideehistorische. Een proeve van curiosity die de protagonist zeker eer aan doet.”

Het gehele juryrapport - waar tevens alle genomineerden besproken worden - is online raadpleegbaar [via de website](#).

De jury wijst er graag op dat er doorlopend de mogelijkheid is om publicaties aan de VNK voor te dragen.

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

	begroot	gerealiseerd	gerealiseerd
	2019	2019	2018
Baten	22.000	22.333	22.656
Contributies leden	20.000	20.298	20.635
Contributies institutionele steunleden	2.000	2.000	2.000
Overige inkomsten	0	35	21
Lasten	22.000	21.236	29.780
Organisatie KHD	2.250	195	515
VNK bibliografie	2.750	3.006	3.131
Kunsthistorische prijzen	1.600	1.610	2.827
Bulletin	500	726	908
Sectieactiviteiten	450	634	33
Officemanagement	12.500	13.629	12.605
Bestuurskosten	250	144	270
Website	250	363	8.037
Ledenadministratie	450	472	290
Kosten zakelijk bankieren	300	205	195
Druk- en portokosten	250	52	0
Lidmaatschap CIHA	200	200	200
Overige kosten	250	0	768
Saldo	0	1.097	-7.124

BALANS

Activa	31-12-19	31-12-18	Passiva	31-12-19	31-12-18
Vorraden	770	880	Eigen vermogen	7.028	5.931
Vorderingen	2.394	1.892	Kortlopende schulden	3.529	2.424
Liquide middelen	7.393	5.583			
Totaal	10.557	8.355	Totaal	10.557	8.355

BEGROTING 2021

	gerealiseerd	begroting	begroting
	2019	2020	2021
Baten	22.333	27.475	29.500
Contributies leden	20.298	23.475	24.000
Contributies institutionele leden	2.000	4.000	5.500
Overige inkomsten	35	0	0
Lasten	21.236	27.475	29.500
Organisatie KHD	195	2.000	2.500
Longlist Karel van Manderprijs (voorheen bibliografie)	3.006	3.000	1.000
Kunsthistorische prijzen	1.610	2.720	1.610
Bulletin	726	900	900
Sectie activiteiten	634	1.250	2.500
Lancering Jong VNK	0	0	1.000
Office management	13.629	13.500	14.500
Ledenadministratie	472	450	590
Website	363	250	400
Voorziening ontwikkeling digitale omgeving	0	0	3.000
Drukkosten	0	255	500
Portokosten	52	250	100
Kosten zakelijk bankieren	205	200	200
Bestuurskosten	144	250	250
Lidmaatschap CIHA	200	200	200
Diversen	0	250	250

Goed nieuws uit het bestuur

De VNK is culturele ANBI geworden! En dat is goed nieuws. Het betekent dat schenken aan de VNK aantrekkelijker is geworden. De donateur kan namelijk **125%** van zijn/haar gift aftrekken van het belastbaar inkomen. Bovendien hoeft de VNK geen erfbelasting of schenkbelasting te betalen wanneer zij legaten of schenkingen ontvangt. Het volledige bedrag van de schenking komt dus ten goede van de VNK. Vele voordelen dus!

Heeft u interesse om de VNK te steunen middels een (eenmalige) gift? Neemt u dan contact op met onze penningmeester, Marion van der Marel, via penningmeester@kunsthistorici.nl.



Nog geen lid van de VNK?

De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici wil kunst- en architectuurhistorici in Nederland bij elkaar brengen en kennis-overdracht, ontmoeting en discussie binnen het vakgebied bevorderen. Dat doen we onder andere door het organiseren van bijeenkomsten en workshops, door het uitgeven van het bulletin *Kunsthistorici* en door actief te zijn op de website en *social media*.

Bijna 1000 kunst- en architectuurhistorici in Nederland en daarbuiten zijn al lid van de VNK. Als lid blijf je op de hoogte van het laatste nieuws uit het vakgebied en krijg je de mogelijkheid regelmatig collega's te ontmoeten en je netwerk uit te breiden. Studenten en gepensioneerden kunnen bovendien voor een lager tarief lid worden. Het is nu ook voor instellingen mogelijk om de VNK te steunen.

Lidmaatschap:

€ 40,- of €25,- per jaar (studenten)

Lidmaatschap voor het leven:

€ 1.000 (u ontvangt het boek *Onder kunsthistorici*)

Institutioneel steunlidmaatschap:

€ 500,- per jaar (u krijgt 2 deelnemersplaatsen tijdens de VNK-activiteiten en vermelding van uw logo op de website)

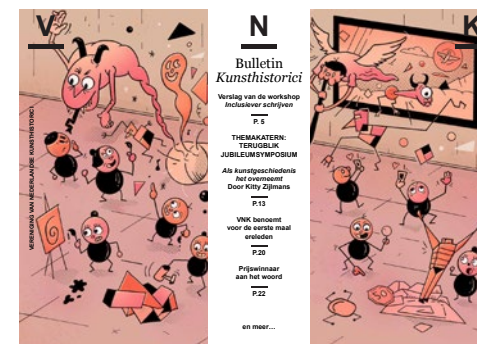
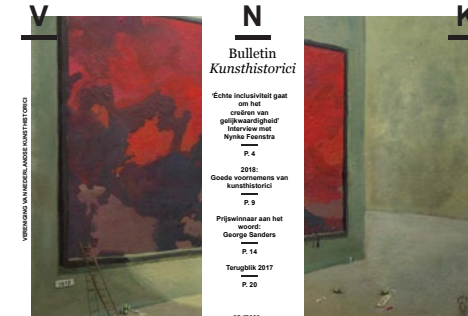
Begunstigers lidmaatschap (persoon/instituut):

€ 100,- per jaar (u wordt vermeld op de website)

Aanmelden?

Stuur een email naar de ledenadministratie: secretaris@kunsthistorici.nl en vermeld hierin achternaam, voorletters en titel, adres, postcode + woonplaats, geslacht, afstudeerrichting en e-mailadres. De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief het abonnement op *Kunsthistorici*.

www.kunsthistorici.nl



INSTITUTIONELE STEUNLEDEN VNK:

Jan Six Fine Art

RIJKS MUSEUM



PAN
AMSTERDAM



Cultural Heritage Agency
Ministry of Education, Culture and Science

VERENIGING VAN NEDERLANDSE KUNSTHISTORICI

BULLETIN 2020/3



Colofon

Kunsthistorici is een uitgave van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK)

31ste jaargang, nr. 3, december 2020

Redactiecomissie

Eline Levering
 Lisette Luijkx
 Froukje van der Meulen
 Jochem van Eijdsen
 Sara Backer
 Epcó Runia
 Marieke Maathuis

Vormgeving en opmaak

Janna & Hilde Meeus, www.meeusontwerpt.nl

Redactieadres

Eline Levering, secretariaat@kunsthistorici.nl

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van:

Annette de Vries	Alannah Harijgens
Krista van der Bron	Eva van Kampen
Julia van Marissing	Anna Kallos
Marion van der Marel	Quentin Buvelot
Eva van den Biggelaar	Mireille Cornelis
Sandra Kisters	Rachel Esner
Joyce Zelen	Marleen Ram
Ellis Dullaart	Charlotte van Rappard
Judith Niessen	Guido Scholten
Annemiek Rens	Trudi van Zadelhoff

Bestuur VNK

dr. Annette de Vries, voorzitter
 Geerte Broersma MA, secretaris
 drs. Marion van der Marel BA,
 penningmeester
 Esther van der Hoorn MA
 dr. Eloy Koldeweij
 drs. Epcó Runia
 Marie Baarspul MA
 drs. Lisette Luijkx

Abonnement

Een abonnement op *Kunsthistorici* is inbegrepen bij het lidmaatschap van de VNK. De jaarlijkse contributie bedraagt € 40,- en € 25,- (studenten), ongeacht in welke maand men zich opgeeft. U wordt verzocht gebruik te maken van de toegestuurde betalingsinstructies. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de ledenadministratie.

Kunsthistorici wordt digitaal verspreid.

Opzegging

Lidmaatschap en abonnement worden jaarlijks stilzwijgend verlengd. Wilt u het lidmaatschap opzeggen? Zorg dan dat uw opzegging vóór 1 januari bij ons binnen is. Opzeggen kan bij secretaris Geerte Broersma: secretaris@kunsthistorici.nl

Ledenadministratie, waaronder (e-mail)adreswijzigingen

Doorgeven aan
secretaris@kunsthistorici.nl

Secretariaat

Vereniging voor Nederlandse Kunsthistorici
 t.a.v. Eline Levering
 Postbus 90418
 2509 LK Den Haag
secretariaat@kunsthistorici.nl

www.kunsthistorici.nl

© Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de afbeeldingen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich tot de redactie te wenden.